

Mpango wa Infant-Toddler wa North Carolina Notisi ya Haki za Watoto na Familia

UTANGULIZI

Notisi ya Haki za Watoto na Familia ya Mpango wa Infant-Toddler wa North Carolina inaeleza haki za familia yako, kama inavyofanuliwa na sheria ya jimbo inayojulikana kama Individuals with Disabilities Education Act (IDEA). Sehemu C ya IDEA hutoa huduma za uingilijaji mapema kwa watoto wachanga na wadogo wanaostahiki (umri wa kuzaliwa hadi miaka mitatu). Katika jimbo la North Carolina, Mfumo wa Sehemu ya C wa IDEA unajulikana kama Mpango wa Uingilijaji Mapema, au Mpango wa Infant-Toddler (ITP).

Wakala wa kuongoza wa Programu ya watoto wachanga wa North Carolina (ITP) ndio sehemu ya kuingilia mapema katika mgawanyiko wa NC wa ustawi wa watoto na familia. Katika ngazi ya eneo, Mawakala wa Huduma za Watoto wa Kuingilia Mapema (CDSAs) husimamia na kufuatilia mipango na shughuli za Infant-Toddler. Kuna 16 CDSA kote jimboni ambazo hutoa ufikaji, na kufuatilia, huduma za Infant-Toddler. CDSA huhudumia kaunti zote 100 za North Carolina katika maeneo yenye watu wengi kwenye kaunti moja au nyingi. Hati hii ni notisi rasmi ya haki zako chini ya sheria na kanuni za jimbo. Huenda usielewe baadhi ya istilahi. Kwa hiyo, tunafanua baadhi ya maneno yanapotokea kwa mara ya kwanza kwenye hati na mengine katika faharasa mwishoni mwa hati hii. Maneno ambayo yamefafanuliwa katika faharasa au jinsi yanavyoonekana katika hati yameonyeshwa kwa herufi nzito kama yanavyoonekana katika maandishi. Mratibu wa Huduma ya Uingilijaji Mapema (EISC) anayefanya kazi na familia yako anaweza kupendekeza nyenzo za ziada ili kukusaidia kuelewa haki zako.

Mpango wa Infant-Toddler (ITP) wa North Carolina umeundwa ili kuongeza ushiriki wa familia na kuhakikisha idhini ya wazazi (ruhusa) katika kila hatua ya mchakato wa uingilijaji mapema unaoanza na rufaa, na kuendelea tunapoamua ikiwa mtoto wako anastahiki na kupanga na kutoa huduma zinazohitajika kwa mtoto wako na familia.

N.C. ITP ni sehemu ya mfumo wa kitaifa wa uingilijaji mapema uliofafanuliwa katika Sehemu ya C ya sheria ya jimbo inayoitwa Sheria ya Elimu ya Watu Wenye Ulemavu (IDEA). Kanuni za jimbo za mpango wa uingilijaji mapema (zilizofanuliwa katika 34 CFR Sehemu ya 303) zinatumiwa kwa N.C. ITP.

N.C. ITP inajumuisha ulinzi wa kiutaratibu ili kulinda haki za mpango wa watoto wanaorejelewa na/au waliosajiliwa na ITP na wazazi wao. Ni lazima wazazi wajulishwe kuhusu ulinzi huu wa kiutaratibu kama inavyofanuliwa chini ya kanuni za jimbo katika 34 CFR 303.400-438, ikijumuisha chaguo za utatuzi wa mizozo katika 34 CFR 303.430-438, ili waweze kuhusika kikamilifu na kuwa na jukumu la uongozi katika huduma zinazotolewa kwa mtoto na familia yao. Hati hii ya haki za mzazi ni notisi rasmi ya ulinzi wa utaratibu wa watoto na familia kama inavyofanuliwa chini ya kanuni za Sehemu ya C ya jimbo.

Kushiriki katika N.C. ITP ni ya hiari kwako na familia yako. Katika N.C. ITP, una haki zifuatazo:

- Fursa ya **tathmini** ya vitengo mbalimbali ili kuona kama mtoto wako anastahiki ikiwa hana hali maalum au ana ucheleweshaji uliowekwa wa ukuaji kulingana na rekodi za matibabu au rekodi nyingine za mtoto wako na, ikiwa anastahili, **uchunguzi** na ukuzaji wa Mpango wa Huduma ya Familia Iliyobinafsihwa (IFSP) ndani ya siku arobaini na tano (45) za kalenda kutoka tarehe ya kuelekezwa.
- Kama anastahiki kwa mujibu wa N.C. ITP, haki ya kupokea **huduma za uingilijaji mapema** zinazofaa na kwa wakati unaofaa kwa mtoto na familia yako kama ilivyobainishwa katika IFSP ndani ya siku 30 baada ya huduma kuongezwa kwenye IFSP.
- Haki ya kupokea tathmini, uchunguzi, uundaji wa IFSP, uratibu wa huduma, na ulinzi wa kiutaratibu bila gharama kwa familia.
- Haki ya kukubali au kukataa tathmini kwa uamuzi wa kustahiki, uchunguzi na/au huduma.
- Haki ya kuwa na mwaliko wa kuandikwa na kushiriki katika mikutano yote ya IFSP.
- Haki ya kupokea notisi ya kuandikwa mapema siku kumi (10) za kalenda kabla ya mabadiliko kupendekezwa au kukataliwa katika utambulisho, tathmini, au uwekaji (ambapo mtoto wako anapokea huduma) ya mtoto wako, au katika utoaji wa huduma kwa mtoto wako au familia.
- Haki ya kupokea huduma katika **mazingira asilia** ya mtoto wako kwa kiwango cha juu kinachofaa ili kukidhi mahitaji ya ukuaji wa mtoto wako.
- Haki ya kudumisha usiri wa **taarifa zinazomtambulisha mtu binafsi**.
- Haki ya kupata nakala ya awali ya rekodi ya hatua ya uingilijaji mapema ya mtoto wako bila gharama yoyote.
- Haki ya kukagua na, ikiwa inafaa, kusahihisha rekodi za uingilijaji mapema.
- Haki ya kupokea nakala, bila gharama yoyote, ya kila tathmini ya kustahiki. uamuzi, uchunguzi wa mtoto, tathmini ya familia na IFSP haraka iwezekanavyo baada ya kila mkutano wa IFSP.
- Haki ya **Mchakato Sawa** kutatua malalamiko kuhusu suala lolote linalohusiana na utambulisho, tathmini, ustahiki, uwekaji (ambapo mtoto wako anapokea huduma) au utoaji wa huduma za uingilijaji mapema kwa mtoto wako.
- Fursa ya **Upatanisho** ili kutatua mizozo yoyote inayohusu suala lolote chini ya sera za Infant Toddler.
- Haki ya kuwasilisha **Malalamiko ya Serikali** ikiwa shirika la serikali, shirika la eneo lako, au mtoa huduma mahususi amekiuka masharti ya jimbo au serikali Sehemu ya C.
- Haki ya utatuzi wa malalamiko kwa wakati.

Kando na haki hizi za jumla, una haki ya kuarifiwa kuhusu ulinzi mahususi wa kiutaratibu chini ya N.C. ITP (Sehemu C, Sehemu Ndogo E), ambazo zimefafanuliwa kwenye kurasa zifuatazo.

NOTISI YA MAPEMA

Lazima upewe notisi iliyoandikwa mapema siku 10 za kalenda kabla ya N.C. Mpango wa Infant-Toddler, kupitia Shirika la Wakala wa Huduma za Maendeleo ya Watoto wa Sehemu ya mapema (CDSA) huchukua hatua fulani. Unaweza kuendelea kwa haraka zaidi ya siku 10 za kalenda ikiwa ungependa kufanya hivyo. Vitendo hivi ni kupendekeza au kukataa kuanzisha au kubadilisha utambulisho, tathmini au uwekaji (ambapo mtoto wako anapokea huduma) ya mtoto wako, au utoaji wa huduma za uingilijaji mapema kwa mtoto wako na familia yako.

Notisi iliyoandikwa lazima ikujulishe kuhusu:

- Hatua inayopendekezwa au kukataliwa.
- Sababu za kupendekeza au kukataa hatua.
- Ulinzi wote wa kiutaratibu ambao unapatikana chini ya N.C. ITP kwa hatua hiyo.
- N.C. Taratibu za malalamiko za ITP, ikijumuisha maelezo ya jinsi ya kuwasilisha malalamiko na muda wa taratibu hizi. (Angalia sehemu ya *Utatuzi wa Mizozo* ya hati hii)

Notisi lazima iandikwe kwa lugha inayoeleweka kwa umma na itolewe katika lugha yako ya asili au lugha inayotumia mara kwa mara, isipokuwa kama haiwezekani kufanya hivyo.

Ikiwa lugha yako ya asili au njia nyingine ya mawasiliano si lugha iliyoandikwa, CDSA lazima ichukue hatua ili kuhakikisha kwamba:

- Notisi inatafsiriwa kwa mdomo au kwa njia nyingine kwako katika lugha yako ya asili au njia nyingine ya mawasiliano.
- Unaelewa notisi.
- Kuna ushahidi ulioandikwa kwamba masharti ya sehemu hii yametimizwa.

Ikiwa una matatizo ya kusikia au una ugumu wa kusikia, huwezi kuona, au huna lugha ya maandishi, njia ya mawasiliano lazima iwe ile inayotumia mara kwa mara (kama vile lugha ya ishara, Brelu au mawasiliano ya mdomo).

IDHINI YA MZAZI

Idhini inaamanisha kuwa:

- Umefahamishwa kikamilifu kuhusu shughuli ambayo idhini inaombwa. Maelezo yanatolewa katika **lugha asili**, au njia ya mawasiliano, isipokuwa isiwezekane kufanya hivyo
- Unaelewa na unakubali kwa maandishi utoaji wa shughuli ambayo idhini yako inaombwa, na idhini inaelezea shughuli na kuorodhesha rekodi (ikiwa zipo) ambazo zitatolewa na ambazo kumbukumbu zitapewa.
- Unaelewa kuwa kutoa idhini ni kwa hiari kwa upande wako na kwamba unaweza kubatilisha idhini kwa maandishi wakati wowote.

Ukibatilisha idhini, ubatilishaji huo hautumiki kwa kitendo kilichofanyika kabla ya kibal kubatilishwa.

Lazima uombwe idhini iliyoandikwa:

- Kabla ya uchunguzi na tathmini ya mtoto wako kufanywa.
- Kabla ya huduma za uingilijaji mapema kuanza.
- Kabla ya manufaa ya umma au bima au bima ya binafsi kutumika kulipia huduma.
- Kabla ya ufichuzi wa **maelezo yoyote yanayomtambulisha mtu binafsi**, isipokuwa inavyohitajika kisheria.

Usipotoa idhini, hatua haiwezi kuchukuliwa.

Kanuni za Jimbo za Sehemu ya C (34 CFR 303.414) na Sheria ya Haki za Kielimu na Faragha ya Familia, au FERPA (34 CFR 99.31) zinahitaji kwamba idhini ya mzazi lazima ipatikane kabla ya maelezo yanayoweza kumtambulisha mtu binafsi:

- Ifichuliwe kwa mtu yeyote isipokuwa maafisa wa mkandarasi au mtoa huduma katika kukusanya au kutumia taarifa chini ya Sehemu C, isipokuwa ikiwa imeidhinishwa kufanya hivyo chini ya FERPA (34 CFR 99.31).
- Itumike kwa madhumuni yoyote isipokuwa kukidhi mahitaji chini ya Sehemu C.

Maelezo Yanayomtambulisha Mtu Binafsi ni pamoja na:

- Jina la mtoto wako au jina la wanafamilia wengine.
- Anwani ya mtoto au familia ya mtoto wako.
- Kitambulishi cha binafsi, kama vile nambari yako ya Ruzuku ya Serikali au ya mtoto wako.
- Orodha ya sifa za inafsi au maelezo mengine ambayo yanaweza kumtambulisha mtoto wako kwa urahisi.

Maelezo kutoka kwenye rekodi ya mtoto wako ya uingiliaji mapema hayawezi kutolewa na mkandarasi wa huduma za uingiliaji mapema au mtoa huduma za uingiliaji mapema kwa mashirika mengine bila idhini yako isipokuwa mkandarasi au mtoa huduma ameidhinishwa kufanya hivyo chini ya FERPA.

Chini ya FERPA na IDEA Sehemu ya C, N.C. ITP imeidhinishwa na inahitajika kutoa jina na tarehe ya kuzaliwa ya mtoto wako, na maelezo yako ya mawasiliano (ikiwa ni pamoja na anwani za majina yako, na nambari za simu) bila idhini yako kwa shirika la elimu la serikali na shirika la elimu la eneo ambalo mtoto wako anaishi. Maelezo haya yanahitajika ili kutambua watoto wote wanaoweza kustahiki huduma chini ya Sehemu B ya IDEA.

Usipotoa idhini ya tathmini, uchunguzi, au huduma za uingiliaji mapema, N.C. ITP itafanya juhudi zinazofaa ili kuhakikisha kuwa wewe:

- Unaelewa kikamilifu asili ya tathmini, uchunguzi, au huduma ambazo zingepatikana.
- Kuelewa kuwa mtoto wako hataweza kupokea tathmini, uchunguzi au huduma isipokuwa idhini iwe imetolewa.

Pia, kama mzazi wa mtoto anayerejelewa au anayestahiki kupata N.C. ITP, unaweza kukubali au kukataa huduma zozote za uingiliaji mapema zinazotolewa kwa mtoto wako au wanafamilia wengine bila kuhatarisha huduma nyingine za kuingilia mapema. Unaweza pia kukataa huduma baada ya kuikubali kwanza, bila kuhatarisha huduma nyingine za uingiliaji mapema.

UKAGUZI WA REKODI

Kwa mujibu wa usiri wa taratibu za taarifa zilizofanuliwa katika sehemu ifuatayo, una fursa ya kuchunguza na kukagua rekodi zote za uingiliaji mapema kuhusu mtoto wako na familia ambazo zinakusanywa, kutunzwa au kutumiwa na Mpango. Rekodi zinaweza kuhusiana na uchunguzi, tathmini, uamuzi wa kustahiki, uundaji wa utekelezaji wa IFSP, utoaji wa huduma za uingiliaji mapema, na malalamiko ya binafsi kuhusu huduma za mtoto wako. Hii inajumuisha sehemu yoyote ya rekodi za uingiliaji mapema za mtoto wako.

Haki za Ufikiaji – Ukituma ombi la kuchunguza rekodi ya mtoto wako, CDSA lazima itii ombi lako bila kukawia na kwa hali yoyote na si zaidi ya siku 10 za kalenda baada ya kutuma ombi hilo. CDSA itaiti ombi kabla ya mkutano wowote kuhusu IFSP au usikilizaji wowote unaohusiana na utambulisho, tathmini, uwekaji au utoaji wa huduma zinazofaa za uingiliaji mapema.

Haki ya kukagua rekodi za uingiliaji mapema ni pamoja na:

- Haki ya jibu kutoka kwa CDSA kwa maombi yanayofaa ya maelezo na tafsiri za rekodi za uingiliaji mapema.
- Haki ya kuomba kwamba CDSA itoe nakala za rekodi za uingiliaji mapema zilizo na taarifa kama hizo ikiwa kutotoa nakala hizi kungekuzia kutumia haki ya kuchunguza na kukagua rekodi za uingiliaji mapema.
- Haki ya kuwa na mtu anayekuwakilisha kuchunguza na kukagua rekodi za uingiliaji mapema.

CDSA inachukulia kwamba una mamlaka ya kukagua rekodi za uingiliaji mapema zinazohusiana na mtoto wako isipokuwa ikiwa imearifwa kwa maandishi kwamba huna mamlaka chini ya sheria inayotumika ya serikali au amri ya mahakama inayosimamia masuala kama vile malezi, kutengana na talaka.

Rekodi ya Ufikiaji – Kila CDSA lazima iweke rekodi ya mtu yeyote anayepata ufikiaji wa rekodi ya uingiliaji wa mapema (isipokuwa ufikiaji wa wazazi na wafanyakazi walioidhinishwa wa CDSA), ikijumuisha jina la mtu binafsi, tarehe ambayo ufikiaji ulitolewa, na madhumuni ambayo mtu huyo aliidhinishwa kutumia rekodi ya uingiliaji mapema.

Iwapo rekodi yoyote ya uingiliaji mapema inajumuisha taarifa kuhusu zaidi ya mtoto mmoja, una haki ya kukagua taarifa zinazohusiana na mtoto wako, au kufahamishwa kuhusu taarifa hiyo mahususi kuhusu mtoto wako.

CDSA inaweza kupata orodha ya aina na maeneo ya rekodi za uingiliaji wa mapema zilizokusanywa, kutunzwa au kutumiwa na shirika.

Ada za Rekodi – CDSA inaweza kutoza ada kwa nakala za rekodi za uingiliaji mapema ikiwa ada haikuzuii kikamilifu kutumia haki yako ya kuchunguza na kukagua rekodi za uingiliaji mapema. CDSA lazima ikupe, bila gharama yoyote, nakala ya kila tathmini, uchunguzi wa mtoto, tathmini ya familia na IFSP haraka iwezekanavyo baada ya kila mkutano wa IFSP. Huenda CDSA isitoze ada ya kutafuta au kupata maelezo.

Marekebisha ya Rekodi – Iwapo unaamini kwamba taarifa katika rekodi za uingiliaji kati wa mapema zilizokusanywa, kudumishwa, au kushughulikiwa vinginevyo na Mpango wa Infant-Toddler si sahihi, zinapotosha, au zinakiuka faragha au haki nyingine zako au za mtoto wako, unaweza kuomba kwamba CDSA au shirika linalohifadhi maelezo liyarekebisha.

CDSA lazima iamue kama itarekebisha maelezo kulingana na ombi lako, ndani ya muda unaokubalika baada ya kupokea ombi kama hilo.

Ikiwa CDSA itakataa kurekebisha maelezo kama ulivyoomba, CDSA lazima ikujulishie kuhusu kukataa na kukushauri kuhusu haki yako ya kusikilizwa.

Sehemu ya Uingiliaji wa Mapema litatoa fursa kwa usikilizaji kupinga maelezo katika rekodi za uingiliaji mapema ili kuhakikisha kuwa ni sahihi, hayapotosha, au vinginevyo hayakiuki faragha au haki nyingine za mtoto.

Kesi inayosikilizwa kuhusu masuala haya lazima iendeshwe kwa mujibu wa taratibu za Family Education Rights & Privacy Act (FERPA) zinazopatikana katika 34 CFR 99.22, Unaweza pia kupata taratibu hizi zikiwa zimeainishwa katika *Matangazo ya Sera ya Mpango wa Infant-Toddler wa North Carolina kwa ajili ya Ulinzi wa Kiutaratibu na Utatuzi wa Mizozo*.

Iwapo usikilizwaji utasababisha uamuzi kwamba maelezo hayo si sahihi, yanapotosha, au vinginevyo yanakiuka faragha au haki nyingine za mtoto, CDSA itarekebisha maelezo ipasavyo na itakujulisha kwa maandishi.

Iwapo kusikilizwa kwa kesi hiyo kutasababisha uamuzi kwamba maelezo hayo si sahihi yanapotosha, au vinginevyo yanakiuka faragha au haki nyingine za mtoto, una haki ya kuweka maelezo katika rekodi za uingiliaji mapema za mtoto wako zinazotoa maoni kuhusu maelezo hayo na kusema sababu zozote za kutokubaliana na shirika/mtoa huduma husika.

Maelezo yoyote yaliyowekwa katika rekodi za uingiliaji mapema za mtoto chini ya kifungu hiki lazima yatunzwe na CDSA kama sehemu ya rekodi za uingiliaji mapema za mtoto mradi tu rekodi ya uingiliaji mapema au sehemu inayozozaniwa (sehemu hiyo ya rekodi ambayo hukubaliani nayo) inadumishwa na CDSA. Ikiwa rekodi za uingiliaji mapema za mtoto au sehemu inayozozaniwa zimefichuliwa na CDSA kwa upande wowote, maelezo lazima pia yafichuliwe kwa upande huo.

USIRI WA MAELEZO

Taratibu za usiri zilizofanuliwa katika sehemu hii zinatumika kwa maelezo ya binafsi yanayomtambulisha mtoto na familia yako ambayo:

1. Iko katika rekodi za uingiliaji kati za mapema zilizokusanywa, kutumika, au kudumishwa na Mpango wa Watoto Wachanga, au **shirika husika**.
2. Hutumika kuanzia wakati ambapo mtoto wako anatumwa kwa huduma za uingiliaji mapema hadi maelezo hayahitajiki tena kuhifadhiwa na mpango.

Notisi kuhusu Usiri

Mpango wa N.C. Infant-Toddler lazima akupe notisi mtoto wako anapotumwa kwa CDSA ambayo inatoshia kukujulisha kikamilifu masharti ya usiri ikijumuisha:

- Maelezo ya mtoto au watoto ambao maelezo yanayomtambulisha mtu binafsi, aina za maelezo yanayotafutwa, mbinu ambazo programu inakusudia kutumia katika kukusanya maelezo (pamoja na vyanzo ambavyo maelezo yanakusanywa kutoka kwavyo), na matumizi yatakayofanywa kwenye maelezo.
- Muhtasari wa sera na taratibu ambazo mashirika yanayoshiriki lazima yafuate kuhusu kuhifadhi, kufichua watu wengine, kuhifadhi na **kuharibu** maelezo yanayomtambulisha mtu binafsi.
- Ufafanuzi wa haki zote za mpango wa wazazi na watoto kuhusu maelezo haya, ikijumuisha haki chini ya Sheria ya Haki za Kielimu na Faragha ya Familia (FERPA) na kanuni zake za utekelezaji katika 34 CFR Sehemu ya 99A, maelezo ya kiwango ambacho notisi imetolewa katika lugha za asili za makundi mbalimbali ya watu katika jimbo hilo.

Ulinzi wa Usiri

Ulinzi ufuatao umewekwa ili kuhakikisha usiri wa rekodi:

- Kila wakala/mtoa huduma anayeshiriki hulinda usiri wa maelezo yanayoweza kumtambulisha mtu binafsi katika hatua za ukusanyaji, matengenezo, matumizi, uhifadhi, **ufichuzi** na uharibifu.
- Angalau afisa mmoja wa kila shirika ana jukumu la kuhakikisha usiri wa maelezo yanayoweza kumtambulisha mtu binafsi.

- Watu wote wanaokusanya au kutumia maelezo yanayoweza kumtambulisha mtu binafsi hupokea mafunzo au maelekezo kuhusu sera, taratibu na desturi za N.C. ITP jinsi zinazotumika chini ya Sehemu C ya IDEA na FERPA.
- Kila shirika linaloshiriki hudumisha, kwa madhumini ya ukaguzi wa umma, uorodheshaji wa sasa wa majina na nyadhifa za wafanyakazi hao ndani ya shirika ambao wanaweza kufikia maelezo yanayotambulisha mtu binafsi.

Mashirika/watoto huduma wanaoshiriki lazima wawajulishwe wazazi wakati maelezo yanayoweza kumtambulisha mtu binafsi yanapokusanywa, kudumishwa au kutumiwa chini ya Mpango wa Infant-Toddler hayahitajiki tena kutoa huduma kwa mtoto. Mzazi anapoarifiwa kwamba maelezo haya hayahitajiki tena, ni lazima maelezo hayo yaharibiwe ikiwa ombi litatolewa na mzazi. Hata hivyo, rekodi ya kudumu ya jina la mtoto, tarehe ya kuzaliwa, maelezo ya mawasiliano ya mzazi (pamoja na anwani na nambari ya simu), majina ya waratibu wa huduma na watoa huduma za uingilijaji mapema na data ya kuondoka (pamoja na mwaka na umri na mipango yoyote wanaojijunga baada ya kujiondoa) yanaweza kudumishwa bila kikomo cha muda.

UTATUZI WA MZOZO

Ikiwa hukubaliani na shirika/mtoa huduma anayeshiriki kuhusu utambulisho, tathmini, uwekaji wa mtoto wako, au utoaji wa huduma zinazofaa za uingilijaji mapema kwa mtoto au familia yako, unaweza kuomba utatuzi wa matatizo yako.

Mpango wa N.C. Infant-Toddler huhakikisha utatuzi wa wakati wa kiutawala wa wasiwasi kupitia mbinu zisizo rasmi, kama vile kuzungumza moja kwa moja na mratibu wa huduma ya EI au mawasiliano mengine katika CDSA ya karibu nawe. N.C. ITP pia inatoa taratibu tatu rasmi: upatanishi, kusikilizwa kwa mchakato unaotazamiwa, na taratibu za malalamiko za serikali.

Taratibu hizi zote zinapatikana bila gharama kwa familia.

Upatanisho

Mpango wa N.C. Infant-Toddler hufanya upatanishi kupatikana ili kutatua kutokubaliana. Upatanishi unaweza kutokea kabla au baada ya kuwasilishwa kwa mchakato kusikilizwa au malalamiko ya serikali. Kama mzazi, unaweza kuomba upatanishi kwa kujaza na kutuma fomu ya N.C. ITP Parent Request for Mediation kwa: Early Intervention Section Part C Director, Division of Child and Family Well-Being, 1916 Mail Service Center, Raleigh, NC 27699-1916.

Taratibu za Upatanisho za Mpango wa Infant-Toddler zinahakikisha kuwa upatanisho:

- Ni wa hiari katika pande zote.
- Hautumiki kunyima au kuchelewesha haki yako ya kusikilizwa kwa mchakato unaotazamiwa, au kunyima haki nyingine zozote ulizo nazo chini ya Sehemu ya C ya IDEA.
- Unaendeshwa na mpatanishi aliyehitimu na asiye na upendeleo ambaye amefunzwa mbinu bora za upatanisho.

N.C. ITP hudumisha orodha ya watu ambao ni wapatanishi waliohitimu na wenye ujuzi katika sheria na kanuni zinazohusiana na utoaji wa huduma za uingilijaji mapema. Wapatanishi sharti wachaguliwe kwa njia nasibu, mzunguko au msingi mwingine usio na upendeleo.

Kutopendelea kwa Mpatanishi – Mtu anayehudumu kama mpatanishi hapaswi kuwa mfanyakazi wa Sehemu ya uingilijaji mapema, CDSA, au mtoa huduma wa uingilijaji mapema anayehusika katika utoaji wa huduma za uingilijaji mapema au huduma nyingine kwa mtoto; na hapaswi kuwa na maslahi ya binafsi au ya kitaaluma ambayo yanakinzana na lengo la mtu. Mtu ambaye anahitimu vinginevyo kama mpatanishi si mfanyakazi wala mtoa huduma ya uingilijaji mapema kwa sababu tu analipwa na shirika au mtoa huduma ili kutumika kama mpatanishi. N.C. ITP inawajibikia gharama ya mchakato wa upatanisho, ikiwa ni pamoja na gharama za mikutano.

Kila kikao katika mchakato wa upatanishi lazima kipangwe kwa wakati ufaao na lazima kifanyike mahali panapofaa wahusika walio katika mzozo.

Ikiwa mzozo utatatuliwa kupitia mchakato wa upatanishi, wahusika lazima watie sainsi makubaliano ya kisheria ambayo yanaelezea azimio hilo na kusema kwamba:

- Majadiliano yote yaliyotokea wakati wa mchakato wa upatanishi yatabaki kuwa siri na hayawezi kutumika kama ushahidi katika usikilizwaji wowote unaofuata wa mchakato unaotazamiwa au kesi ya madai ya mahakama yoyote ya serikali au jimbo linalopokea usaidizi chini ya Sehemu C.
- Makubaliano ya upatanishi yaliyoandikwa, kutiwa sainsi chini ya aya hii yanaweza kutekelezeka katika mahakama yoyote ya serikali yenye mamlaka au katika mahakama ya wilaya ya Marekani.

Ukichagua kutotumia mchakato wa upatanishi, N.C. ITP itatoa fursa ya kukutana, kwa wakati na eneo linalokufaa, pamoja na mtu asiyependezwa, ili kuelezea manufaa na kuhimiza matumizi ya upatanishi. Upatanishi haukuzuii kuomba kusikilizwa kwa mchakato unaotazamiwa bila upendeleo au malalamiko ya serikali wakati wowote. Unaweza kuwasilisha ombi la upatanishi kwa wakati mmoja na kusikilizwa kwa mchakato unaotazamiwa bila upendeleo au malalamiko ya serikali.

Mchakato wa Kusikilizwa

Unaweza kuomba Mchakato wa Kusikilizwa kwa kukamiisha na kutuma fomu ya N.C. ITP Parent Request for Due Process kwa: Early Intervention Section Part C Director, Division of Child and Family Well-Being, 1916 Mail Service Center, Raleigh, NC 27699-1916.

Wakati malalamiko ya mchakato wa kusikilizwa yanapopokelewa, afisa wa kusikilizwa kwa mchakato unaotazamiwa huteuliwa kutekeleza mchakato wa utatuzi wa malalamiko. Afisa wa mchakato wa kusikilizwa lazima:

- Awe na ufahamu kuhusu masharti ya Sehemu C na mahitaji ya, na huduma za kuingilia kati mapema zinazopatikana kwa watoto wachanga na watoto wenye ulemavu na familia zao na kutekeleza majukumu yafuatayo:
  - Asikilize uwasilishaji wa maoni yanayofaa kuhusu malalamiko, chunguza taarifa zote zinazohusika na masuala hayo na ujaribu kupata utatuzi wa malalamiko kwa wakati.
  - Atoe rekodi ya kesi kwa gharama ya serikali, ikiwa ni pamoja na uamuzi ulioandikwa.
- Maafisa wa mchakato wa kusikilizwa hawapaswi "kuegemea upande wowote." Kuegemea upande wowote kuna maana kwamba mtu aliyeteuliwa kuhudumu kama afisa wa mchakato wa kusikilizwa:
  - Si mfanyakazi wa Early Intervention Section, CDSA, au mtoa huduma wa uingilijaji mapema anayehusika katika utoaji wa huduma za uingilijaji mapema au utunzaji wa mtoto.
  - Hana maslahi ya binafsi au ya kitaaluma ambayo yatakinzana na lengo lake katika kutekeleza mchakato wa kusikilizwa.

Mtu ambaye anahitimu vinginevyo kama afisa wa mchakato wa kusikilizwa unaotazamiwa si mwajiriwa wa serikali wala shirika la eneo lako (Early Intervention Section au CDSA), mkandarasi wa huduma za uingilijaji kati mapema au mtoaji huduma za uingilijaji mapema kwa sababu tu mtu huyo analipwa na shirika au mpango ili kutekeleza masharti ya mchakato wa Kusikilizwa.

Mzazi yeyote anayehusika katika mchakato wa kusikilizwa ana haki ya:

- Kuambatana na kushauriwa na wakili wa kisheria na watu binafsi wenye ujuzi maalum au mafunzo kuhusiana na huduma za uingilijaji mapema kwa watoto wachanga na watoto wachanga wenye ulemavu.
- Toa ushahidi na kukabiliana, kuhoji na kulazimisha mahudhuri ya mashahidi.
- Kataza kuanzishwa kwa ushahidi wowote kwenye usikilizwaji ambao haujafichuliwa kwa mzazi angalau siku tano kabla ya kusikilizwa.
- Kupata nakala ya maandishi au ya kielektroniki ya usikilizwaji wa kesi bila gharama yoyote kwa mzazi.
- Kupokea nakala iliyoandikwa ya matokeo ya ukweli na maamuzi bila gharama kwa mzazi.

Mchakato wa usikilizwaji wowote unaofanywa lazima ufanyike kwa wakati na mahali panapofaa kwa wazazi.

N.C. ITP lazima ihakikishe kwamba, hazijapita zaidi ya siku 30 baada ya kupokea malalamiko ya mchakato unaotazamiwa wa mzazi, mchakato wa usikilizwaji umekamilika na uamuzi wa maandishi kutumwa kwa kila mhusika. Afisa anayesikiliza anaweza kutoa nyongeza maalum za muda wa siku 30 kwa ombi la mzazi au mtoa huduma.

Mhusika yeyote ambaye amehujumiwa na matokeo na uamuzi uliotolewa kwa mujibu wa mchakato wa kusikilizwa au malalamiko ya serikali ana haki ya kuleta hatua ya madai katika mahakama ya serikali au jimbo.

Wakati wa kutegemea kwa shauri lolote linalohusu malalamiko ya mchakato wa usikilizwaji, isipokuwa kama Sehemu ya uingilijaji mapema na wazazi wa mtoto mchanga au mtoto mchanga mwenye ulemavu wanakubali vinginevyo, ni lazima mtoto aendelee kupokea huduma zinazofaa za uingilijaji mapema katika mazingira yaliyobainishwa katika IFSP ambayo ilikubaliwa na wazazi. Iwapo malalamiko ya mchakato wa usikilizwaji yanahusisha maombi wa huduma za awali chini ya Sehemu C, mtoto lazima apokee huduma hizo ambazo hazizozaniwi.

Malalamiko ya Jimbo

Mpango wa N.C. Infant-Toddler ina sera na taratibu za kusuluhisha malalamiko yaliyowasilishwa na mtu binafsi au shirika (ikiwa ni pamoja na kutoka jimbo jingine) ambalo linadai kuwa shirika la serikali, shirika la ndani, au mhudumu binafsi amekiuka masharti ya serikali au jimbo ya Mpango wa Infant-Toddler. Malalamiko lazima yaandikwe, yatwe sainsi, na yajumuishwe taarifa ya madai ya ukiukaji na ukweli ambao malalamiko hayo yanatokana nayo. Malalamiko lazima yatumwe kwa N.C. ITP kwa anwani ifuatayo: Early Intervention Section Part C Director, Division of Child and Family Well-Being, 1916 Mail Service Center, Raleigh, NC 27699-1916.

Ukiukaji unaodaiwa lazima uwe umetokea zi zaidi ya mwaka mmoja kabla ya tarehe ambayo malalamiko yanapokelewa na Sehemu ya uingiliaji mapema ya Division of Child and Family Well-Being. Mhusika anayewasilisha malalamiko lazima atume nakala ya malalamiko kwenye shirika la umma au kwa mtoa huduma wa uingiliaji mapema anayemhudumia mtoto wakati huo huo mhusika anawasilisha malalamiko hayo kwa Sehemu ya uingiliaji mapema.

Malalamiko lazima yatatuliwe ndani ya siku 60 za kalenda baada ya kupokea malalamiko yaliyotiwa saina na Sehemu ya uingiliaji mapema ya Kitengo cha Afya ya Umma. Muda wa nyongeza lazima uruhusiwe ikiwa kuna hali ya kipekee na Afisa Anyesikiliza Kesi. Kiendelezi hakiwezi kuwa kwa kurahisishia usimamizi kazi. Ndani ya siku 60 baada ya kupokea malalamiko, Sehemu ya uingiliaji mapema:

- Itafanya uchunguzi huru kwenye kituo, ikiwa Sehemu ya uingiliaji mapema itaamua kuwa uchunguzi ni muhimu.
- Itampa mlalamishi fursa ya kuwasilisha maelezo ya ziada, ama kwa maneno au kwa maandishi, kuhusu madai katika malalamiko.
- Itaipa CDSA au mashirika/watoa huduma wengine wa uingiliaji mapema fursa ya kujibu malalamiko, ikijumuisha kwa uamuzi wa Sehemu ya uingiliaji mapema, pendekezo la kutua malalamiko na fursa kwa wahusika wote kushiriki kwa hiari katika upatanishi.
- Itakagua maelezo yote muhimu na kufanya uamuzi huru iwapo CDSA, wakala wa umma, au mtoaji huduma ya uingiliaji mapema anakiuka masharti ya Sehemu C.
- Itatoa uamuzi wa kutuma barua kwa mtu anayewasilisha malalamiko ambayo yanashughulikia kila lalamiko na ina matokeo ya ukweli na hitimisho pamoja na sababu za uamuzi wa mwisho wa shirika linaloongoza.
- Itajumuisha taratibu za utekelezaji mzuri wa uamuzi wa mwisho wa Sehemu ya uingiliaji mapema, ikijumuisha shughuli za usaidizi wa kiufundi, mazungumzo na hatua za kurekebisha ili kufikia utifu ikihitajika.

Ikiwa uamuzi wa mwisho unaonyesha kuwa huduma zinazofaa hazikuwa/hazitolewi, Sehemu ya uingiliaji mapema lazima lishughulikie:

- Kushindwa kutoa huduma zinazofaa, ikiwa ni pamoja na hatua za kurekebisha zinazofaa kushughulikia mahitaji ya mtoto na familia ambao ndio walalamikiwa (kama vile huduma za fidia au urejeshaji wa pesa).
- Utoaji wa huduma ufaao wa siku zijazo kwa wachanga na watoto wowote wenye ulemavu ambao wanastahiki Mpango wa Infant-Toddler na familia zao.

Sehemu ya uingiliaji mapema litaruhusu kuongezwa kwa kikomo cha muda ikiwa tu:

- Kuna hali ya kipekee kuhusiana na malalamiko fulani.
- Mzazi (au mtu binafsi au shirika, ikiwa upatanishi unapatikana kwa mtu binafsi au shirika chini ya taratibu za serikali) na ITP, shirika la umma au mtoaji wa uingiliaji mapema anayehusika anakubali kushiriki kwa hiari katika upatanishi.

Ikiwa malalamiko yaliyoandikwa yatapokelewa ambayo pia ni mada ya mchakato wa kusikilizwa, au yana masuala mengi ambayo moja au zaidi ni sehemu ya usikilizwaji huo, Mpango wa Infant Toddler lazima utenge sehemu yoyote ya malalamiko ambayo yanashughulikiwa katika kusikilizwa kwa mchakato unaotazamiwa hadi kukamilika kwa usikilizwaji. Hata hivyo, suala lolote katika malalamiko ambalo si sehemu ya mchakato wa kusikilizwa linapaswa kusuluhishwa kwa kutumia kikomo cha muda na taratibu zilizoelewa katika sehemu hii.

Ikiwa suala lililotolewa katika malalamiko yaliyowasilishwa hapo awali liliamuliwa katika mchakato wa kusikilizwa unaohusisha wahusika sawa:

- Uamuzi wa kusikilizwa kwa mchakato unaotazamiwa ni wa kushurutisha katika suala hilo.
- Mpango wa Infant Toddler lazima umjulishe mlalamishi kuhusu hilo.

Malalamiko yanayotuhumu shirika la umma la N.C. ITP au kutofaulu kwa mtoa huduma wa uingiliaji mapema kutekeleza uamuzi wa mchakato wa kusikilizwa lazima kutatuliwe na Sehemu ya uingiliaji mapema.

MZAZI MLEZI

Mpango wa NC Infant-Toddler wa NC humteua mzazi mlezi ikiwa:

- Hakuna **mzazi** anayeweza kutambulika.
- Jitihada za kutafuta mzazi hazikufaulu.
- Mtoto **analindwa kisheria na serikali** kama inavyobainishwa na sheria za North Carolina.

Mzazi mlezi ni mtu aliyeteuliwa kuhudumu katika nafasi ya mzazi na kulinda haki za mtoto anayeshiriki katika Mpango wa Infant-Toddler. Uteuzi wa mtu kama huyo lazima ufuata taratibu mahususi, ambazo ni pamoja na njia za kuamua hitaji la mtoto kwa mzazi wa ziada pamoja na hatua za kumkabidhi mzazi mlezi kwa mtoto. ITP itajitahidi kuhakikisha kuwa mzazi mlezi amepewa kazi ndani ya siku 30 baada ya kubaini hitaji hilo.

Mzazi mlezi:

- Hana maslahi maalum ambayo yanapingana na maslahi ya mtoto.
- Ana maarifa na ujuzi unaohakikisha uwakilishi wa kutosha wa mtoto.
- Sio mfanyakazi wa N.C. CDSA za ITP, au shirika lolote la serikali, au mtu au mfanyakazi wa mtu anayetoa huduma za uingiliaji mapema kwa mtoto, au kwa mwanafamilia mwingine yeyote wa mtoto.

Mzazi mlezi anaweza kumwakilisha mtoto katika masuala yote yanayohusiana na:

- Uchunguzi na tathmini ya mtoto.
- Ukuzaji na utekelezaji wa IFSP za mtoto, ikijumuisha tathmini, uchunguzi na ukaguzi wa mara kwa mara.
- Utoaji unaoendelea wa huduma za uingiliaji mapema kwa mtoto.
- Haki nyingine zozote zilizowekwa na sheria ya serikali au kanuni au sera ya N.C. ITP.

FAHARASA

Tathmini

Tathmini ina maana ya taratibu zinazoendelea kutumiwa na wafanyakazi waliohitimu kutambua uwezo na mahitaji ya kipekee ya mtoto na huduma za uingiliaji mapema zinazofaa kukidhi mahitaji hayo katika kipindi chote cha kustahiki kwa mtoto chini ya Sehemu C ya IDEA na inajumuisha tathmini ya mtoto na tathmini ya familia ya mtoto. Tathmini za awali zinarejelea tathmini ya mtoto na tathmini ya familia iliyofanywa kabla ya mkutano wa kwanza wa IFSP wa mtoto.

Huduma za Uingiliaji Mapema Zinazofaa

Huduma zinazofaa za uingiliaji mapema huamuliwa kupitia mchakato wa IFSP. IFSP lazima iwe na taarifa ya huduma mahususi za uingiliaji mapema zinazohitajika ili kukidhi mahitaji ya kipekee ya mtoto na familia ili kufikia matokeo yaliyoainishwa katika IFSP. Kanuni za jimbo zinafanua huduma za uingiliaji mapema kuwa huduma ambazo "zimezinduliwa ili kukidhi mahitaji ya ukwaji wa kila mtoto anayestahiki chini ya sehemu hii [Sehemu C ya IDEA] na mahitaji ya familia yanayohusiana na kuimarisha ukwaji wa mtoto."

Kuharibu Maelezo Yanayomtambulisha Mtu Binafsi

Uharibifu wa muundo wa rekodi ya uingiliaji mapema au kuondolewa kwa vitambulishi vya mtu binafsi kutoka kwenye maelezo ili yasiweze kumtambulisha tena mtu binafsi.

Ufichuzi

Kuruhusu ufikiaji au kutolewa, kuhamisha au mawasiliano mengine ya rekodi za N.C. ITP, au maelezo yanayomtambulisha mtu binafsi yaliyomo katika rekodi hizo, kwa mhusika yeyote.

Ufichuzi unaweza kutokea kwa njia nyingi, ikijumuisha njia za kutamka, maandishi au kielektroniki.

Rekodi za Uingiliaji Mapema

Rekodi za uingiliaji wa mapema zinamaanisha rekodi zote kuhusu mtoto ambazo zinahitajika kukusanywa, kutunzwa, au kutumika chini ya Sehemu ya C ya IDEA na kanuni katika Sehemu C ya IDEA. Istilahi rekodi za uingiliaji mapema ni pamoja na aina ya rekodi zinazojumuishwa chini ya ufafanuzi wa "rekodi za elimu" katika 34 CFR Sehemu ya 99 (Sheria ya Family Educational Rights and Privacy ya 1974, 20 U.S.C. 1232g (FERPA)).

Mtoa Huduma ya Uingiliaji Mapema

Shirika la umma au kibinafsi au mtaalamu anayepokea pesa za umma ili kutoa huduma za uingiliaji mapema kwa mtoto anayestahiki na familia ya mtoto.

Tathmini

Taratibu zinazotumiwa na wafanyakazi waliohitimu kubainisha ustahiki wa awali na unaoendelea wa mtoto kwa Mpango wa Infant Toddler. Tathmini ya awali inarejelea tathmini ya mtoto ili kubaini ustahiki wake wa awali.

Tathmini Inayohusu Tathmini

Tathmini inayofanywa na wafanyakazi waliohitimu ili kutambua nyenzo za familia, vipaumbele na mahangaiko na misaada na huduma zinazohitajika ili kuimarisha uwezo wa familia kukidhi mahitaji ya maendeleo ya mtoto.

Mpango wa Huduma kwa Familia Uliobinafsishwa (IFSP)

Mpango ulioandikwa ili kutoa msaada na huduma kwa watoto wanaostahiki na familia zao ambazo:

- Umetengenezwa na timu ya IFSP, ambayo inajumuisha familia.
- Unategemea uchunguzi na tathmini ya vitengo mbalimbali ya mtoto na tathmini iliyoelekezwa ya familia.
- Inajumuisha matokeo ya kazi, mikakati na shughuli.
- Inajumuisha huduma zinazohitajika ili kuimarisha ukuaji wa mtoto na uwezo wa familia kukidhi mahitaji ya mtoto.

Upatanisho

Mchakato unaosaidia wazazi wa watoto walioandikishwa, N.C. Mpango wa Infant-Toddler na watoa huduma za uingiliaji mapema hutatua mzozo katika mazingira yasiyo rasmi na yasiyo ya kiadui. Upatanishi ni wa hiari na pande zote mbili lazima zikubali kwa kushiriki. Pande zote mbili zinashiriki katika kuweka makubaliano pamoja na lazima ziidhinisha makubaliano hayo. Upatanishi hauwezi kutumika kunyima au kuchelewesha haki ya mzazi ya kusikilizwa kwa mchakato unaotazamiwa bila upendeleo au malalamiko ya serikali.

Vitengo

Kuhusika kwa taaluma mbili au zaidi tofauti za kitaaluma kuhusiana na:

Tathmini ya mtoto na tathmini ya mtoto na familia; na

Timu ya IFSP, ambayo lazima ijumuisha uhusika wa mzazi na watu wawili au zaidi kutoka taaluma tofauti za kitaaluma. Mmoja wa watu hawa lazima awe mratibu wa huduma.

Lugha Asili

Inapotumiwa kwa kurejelea watu wenye umilisi mdogo waKiingereza, lugha ya asili humaanisha lugha au njia ya mawasiliano inayotumiwa kwa kawaida na mzazi wa mtoto.

Wakati wa kufanya uchunguzi na tathmini, lugha asilia pia humaanisha lugha inayotumiwa na mtoto ikiwa lugha hiyo inafaa katika ukuaji wa mtoto.

Mazingira Asilia

Mazingira ambayo ni ya asili au ya kawaida kwa mtoto mchanga au mtoto wa umri sawa na asiye na ulemavu. Mazingira asilia yanaweza kujumuisha mazingira ya nyumbani au ya jumuiya ya mtoto.

Mzazi

Mzazi wa kibayolojia au wa kambo wa mtoto.

Mzazi wa kambo, isipokuwa kama sheria ya serikali, kanuni, au wajibu wa kimkatiba na serikali au taasisi ya ndani inakataza mzazi wa kambo kuwa mzazi.

Mlezi aliyeidhinishwa kwa ujumla kuwa mzazi wa mtoto, au aliyeidhinishwa kufanya maamuzi ya mapema ya uingiliaji mapema, elimu, afya au ukuaji wa mtoto (lakini si serikali ikiwa mtoto analindwa na serikali).

Mtu anayetenda katika nafasi ya mzazi wa kibayolojia au mlezi (ikiwa ni pamoja na babu, mzazi wa kambo, au jamaa mwingine) ambaye mtoto anaishi naye.

Mtu ambaye anawajibika kisheria kwa ustawi wa mtoto.

Mzazi mlezi.

Shirika Linaloshiriki

Shirika linaloshiriki ni mtu binafsi, shirika, huluki au taasisi yoyote ambayo inakusanya, kudumisha, au kutumia maelezo yanayomtambulisha mtu binafsi kutekeleza mahsharti katika Sehemu ya C ya IDEA kwa N.C. ITP na kanuni katika Sehemu C ya IDEA kuhusiana na mtoto fulani. Shirika linaloshiriki ni pamoja na Sehemu ya uingiliaji mapema, CDSA, watoa huduma ya uingiliaji mapema na mtu binafsi au shirika lolote ambalo hutoa huduma zozote za Sehemu ya C (ikijumuisha uratibu wa huduma, uchunguzi na tathmini na huduma nyingine za Sehemu ya C). Shirika anayeshiriki haijumuishi vyanzo vya msingi vya uelekezaji (kama vile mashirika ya umma kama vile mpango wa Medicaid au CHIP) au mashirika ya binafsi (kama vile kampuni za bima ya binafsi) ambayo hufanya kazi kama vyanzo vya ufadhili wa huduma za Sehemu ya C pekee.

Maelezo yanayomtambulisha mtu binafsi ni pamoja na:

- Jina la mtoto wako, jina lako, au majina ya wanafamilia wengine.
- Anwani ya mtoto au familia yako.
- Kitambulishi cha kibinafsi kama vile nambari yako ya usalama wa jamii au ya mtoto wako.
- Vitambulishi vingine visivyo vya moja kwa moja, kama vile tarehe ya kuzaliwa ya mtoto wako, mahali alipozaliwa, au jina la mama.
- Orodha ya sifa za kibinafsi au maelezo mengine ambayo yangewezesha kutambua mtoto wako kwa uhakika unaofaa.
- Maelezo yaliyooombwa na mtu ambaye mpango wa uingiliaji mapema unaamini kuwa anajua utambulisho wa mtoto wako.

Kulindwa na Serikali

Mtoto Analindwa na Serikali wakati idara ya kaunti ya huduma za kijamii imepewa haki ya kumlea mtoto kisheria, na ana wajibu wa kisheria na mamlaka ya kufanya maamuzi kuhusu mtoto, hata kama mzazi wa asili au wa kulea anajulikana, anapatikana na nia ya kumwakilisha mtoto.